

Святлана ДЗЯНІСАВА

ШПАЦЫР НАВОБМАЦАК

У суперпапулярным тэлесерыяле пра Стэфанію Станюту адсутнічае фінальная сцэна — яна аддадзена ўяўленню гледача. Як і ўсё серыял, з усімі іншымі сцэнамі, — яго папросту не існуе.

Калі б я была рэжысёрам, я б зняла серыял пра Станюту. І аддала б фінальную сцэну ўяўленню гледача.

Што я там пісала — у той сваёй папярэдняй («Такі ліст мне табе адсылаць нельга», «Польмя», № 5—2014) публікацыі з лістамі да Стэфаніі Станюты пра іх аўтара? Што ні імя яго поўнага (ці сапраўднага), ні прозвішча, ні адраса, ні пасады, ні дакладнага месца працы — нічога нідзе не ўказана — ні ў лістах, ні на канвертах. Ёсць толькі заўсёднае «Аля» (зрэдку — «А.» ці «Ал.») пасля трапяткога (ну канечне ж, трапяткога) «цалую» і адзін-адзінюткі аўтограф, што складаецца з літарак «Ц», «и», «р» — у тым, безумоўна, выпадку, калі яны прачытаны мной правільна. Бо і «Ц» можа не менш паспяхова чытацца як «У» (з гнутым хвосцікам — чаму не?), і ўсе астатнія літаркі — калі глядзець на іх пад новым градусам — бяруцца пад страшэннае сумненне. Не будзем тут узгадваць афарызмы пра апошняе: маўляў, яно хутчэй прывілея — для, прынамсі, тых, хто мае сваю думку. Не ў тэму неяк. Ды і не важна. А важна, між тым (можа здарыцца), тое, пра што я там не напісала.

Перш чым пачаць апавядаць чытачу пра свае ўпартыя пошукі немаведама каго, скажу, што гэты дэтэктыўна-паўмістычны аповед не ўтрымлівае лістоў Алі да Стэфаніі Станюты за выключэннем урыўкаў — з тых, што прыводзяцца Аляксандрам Станютам у яго кнізе «Гарадскія сны», або з тых, што прайшлі праз маю папярэднюю публікацыю. Не атрымаўшы дазволу сям’і актрысы на далейшае

Аўтограф Алі.

друкаванне лістоў, я ўсё ж пакідаю за сабою права апеляваць да некаторых месцаў перапіскі — тых месцаў, што маглі б праліць хоць цьмянае святло на асобу, фотаздымак якой (копія) стаіць цяпер у прыгожай рамцы на маім пісьмовым стале. У тым, што святло гэтае будзе цьмяным, я ўжо збольшага пераканалася: мой пошук нагадвае (тут дадаю аптымістычнае «пакуль»!) шпацыр навобмацак.

...Мне падсунулі адну працу: віцебская філія БЕЛАППа (ты ведаеш, што гэта за звер, напэўна) выпускае свой гадавы зборнік, і мне даручылі палову яго прарэдаваць. Давядзецца пася-

дзець, калі не ўдасца адбрахацца, хаця нягожа, бо гэта грамадская нагрузка. А мне гэта цяжкавата, я не асабліва моцны ў літаратурнай беларускай мове. Газетную і канцэлярскую я ведаю больш-менш трывала, хаця і гавару жахліва, як ты ведаеш...

Ліст датаваны (дата пазначана ўверсе, над... хацела напісаць «над вітаннем»), але рука спынілася: ён жа, Аля гэты, ніколі — ні ў адным сваім лісце — не вітаецца, ён або пачынае зваротам — «Стэфік!», «Каханая!», «Мой мілы, каханы Стэфік!» (адно і тое ж, далібог!), або літаральна адразу прыступае да справы (ці канстатацыі факта): «Па-першае, не звяртай увагі на мой почырк», «Аловак зламаўся ў самым пачатку ліста», «Мне сумна», «Заўтра 1-ае мая», «Дні цяпер залацістыя»)...

Ліст, значыцца, датуецца так: 12.V.30 г.

Што мы маем, спадарства? Ну, з улікам таго, што мы хочам даведацца, кім быў гэты чалавек (ці гэта толькі я такая цікаўная?)?

Мы бачым, што Аля атрымлівае даручэнне прарэдагаваць кніжку віцебскіх прадстаўнікоў Беларускай асацыяцыі пралетарскіх пісьменнікаў. Але пры гэтым — амаль не валодае мовай. Арыгінальны падыход! Хто ён такі, гэты Аля? Прамога дачынення да колаў мастацтва — літаратараў, музыкаў, тэатралаў — не мае («я, праўда, не знаток балета»), але цікавіцца ўсім гэтым — і колам, і мастацтвам — далібог, не «проста так».

У 1930-м Віцебская філія БелАПП (як піша наш Аля — БЕЛАППа) сапраўды выпусціла свой гадавы зборнік, назваўшы яго настраёва-спецыфічна і таму абсалютна неарыгінальна — «Рытмы будавання». Выдання гэтага мне ўбачыць не давялося — яго як быццам няма (не знойдзена або не захавалася), але паводле інфармацыі, атрыманай у Беларускай дзяржаўнай музеі-архіве літаратуры і мастацтва (ад вядучага навуковага супрацоўніка Віктара Жыбуля) выходзіў зборнік пад рэдакцыяй Язэпа Мазуркевіча. Ясная справа, што прозвішча Алі ў «выходных дадзеных» фігураваць не павінна — нават калі б ён адрэдагаваў не палову гэтай кніжкі, а ўсю цалкам. Бо калі і рэдагаваў ён яе, то не як літаратурны (не ведае ж мовы), а як палітычны (ці ідэалагічны) рэдактар, як цэнзар — на прадмет «контррэвалюцыйнай прапаганды».

Вось гэта — адзіная рэальная зачэпка. Зачэпка, калі быць больш аб'ектыўнай. Але менавіта з-за яе ад дырэктара БДАМЛіМ Ганны Запартыка сыходзіць парада «паўважлівей прыгледзецца да адной вельмі неадназначнай асобы».

Я прыгледзелася. Таму і выкладаю тут некаторыя цямняныя факты. Чарговы — урывак з ліста ад 15/II.34г.:

Стэфанія Станюта.

Вось і мяне пачынаюць даймаць кантрасты. Насамрэч: Берлін, Венецыя, Берн, Вена і... Сызрань. Нелегальная праца за кардонам, гады грамадзянскай вайны і... утульны кабінет, звадкі і дробязі «аседлай» працы.

Тую вельмі неадназначную асобу звалі Аляксандр Фёдаравіч Ульянаў. Ну, або, у некаторых выпадках, таварыш У. Загадкава так...

Не, я не раблю тут ніякіх высноў: занадта далёка да факталогіі. Хіба што кантрасты... «Берлін, Венецыя, Берн, Вена і... Сызрань. Нелегальная праца за кардонам...»

«Варшава, Прага, Берлін, Данціг, Ковно, Вільно, Рига... Со всеми знакомый, всюду принятый, всех (или почти всех) обаявший и приручивший, Александр Федорович снует между центрами белорусской эмиграции подобно челноку», — піша пра Ульянава (падкрэсліваю: пра Ульянава) журналіст Сяргей Крапівін у артыкуле «Глухая пора листопада», надрукаваным у «Народнай Волі» 19 кастрычніка 2010-га. Я, канечне ж, успамінаю радкі Алі пра статую Дыяны ў горным гарадку Швейцарыі: *«Калі надыйдзе вечар майго жыцця, ты будзеш гэтак жа стаяць над ім, залітая сонцам, прыўкрасная і чыстая, як тая статуя над горным гарадком»*. Натуральна, узважаю: Швейцарыя ў геаграфіі таварыша У. — па меншай меры, не заяўлена.

Ці можа Аля быць Аляксандрам Ульянавым?

У заведзеных мною на гэтых дваіх «асабовых справах» ёсць даволі істотныя несупадзенні. Канечне, яны слухныя толькі ў тым выпадку, калі прыняць за «жалезабетонныя» тыя факты, што і першы пісаў пра сябе найчысцейшую праўду, і пра другога інфармацыя справядлівая (ці хаця б нешта адно). Але Ульянаў, як чытаю ў артыкуле-даследаванні Сяргея Крапівіна, да 1917-га займаўся вучобай, у арміі — не служыў. Аля — вернемся да першай публікацыі — вельмі каларытна апісвае свой, па ўсім відаць, досыць сур'ёзны ўдзел у грамадзянскай вайне (памятаеце, як ён апісваў аднаго байца? — *«праз яго беглі ў атаку ворагі, дык ён кусаў іх за ногі, пакуль яму не выбілі зубы»*) і канстатуе, што менавіта з-за яе, грамадзянскай вайны, «вельмі адстаў у сваім развіцці», таму пасля «ўвесь свой вольны час праводзіў за кнігамі», чым, натуральна, перакрэслівае абедзве папярэднія акалічнасці адначасова.

Вось што стала вядома пра Ульянава ў выніку невялічкіх «пошукавых мерапрыемстваў». Нарадзіўся ў 1901-м, але ў анкетах пісаў, што ў 1897-м. Чамусьці. Месца нараджэння і паходжанне — Мінск, з сям'і ўрача-акуліста. Шмат хварэў, у тым ліку на туберкулёз. З 1917-га па 1922-гі быў членам партыі эсэраў. У 1919-м арыштаваны польскімі ўладамі, але хутка вызвалены. Зноў напішу тут «чамусьці». Калі ў 1921-м чэкісты ўчынілі масавы арышт прадстаўнікоў адзначанай партыі, Ульянава не арыштавалі. Зноў жа, па нейкай прычыне. Наадварот нават — яго кар'ера, як казалі б сёння, пайшла ўгору: у 1922-м ён — намеснік упаўнаважанага Наркамата знешняга гандлю ў БССР, у 1924-м — дырэктар Паўднёвага аддзялення трэста «Лесбел» у Крыме, потым кіруе аддзяленнем таго ж трэста ў Рызе, з 1925-га — саветнік паўнамоцнага прадстаўніцтва СССР у Польшчы.

Не ведаю, ці запаралеліў чытач арышт Ульянава ў 1919-м і яго неарышт у 1921-м. Не ведаю нават, ці канцэнтраваць мне на гэтым увагу і ці трэба ўвогуле апісваць тут лёс таварыша У. падрабязна: раптам здарыцца, што Аля — ніякі не Аляксандр, Ц. — не У., а вышукваць імя адрасата Станюты — апошняя варта высілкаў справа. Але... У мяне ёсць матэрыял — і я з ім працую.

Ва ўспамінах і дакументах Ульянаў фігуруе як надзвычай вынаходлівы і вельмі працаздольны.

Працаздольны...

Узгадваюцца радкі Алі пра яго заўсёдную занятасць: *«Пяць начэй я амаль не спаў, насіўся па вёсках на морозе і дажджы», «ты думаеш, 29 я меў выходны? Не, канечне. Значыцца — пайшоў ужо пяты месяц маёй бесперапыннай працы»*,

«я працаваў запар 36 гадзін і цяпер думкі блытаюцца, як у трызненні», «сёння ў мяне зноў наперадзе праца на цэлыя суткі. Каб напісаць гэтыя некалькі лісткоў, я не пайшоў абедцаць».

«Наблюдателен, склонен к анализу, умел находить нужную информацию, выделять в ней главное. Владел искусством общения с людьми, слушать собеседника, донести до него свою точку зрения, убедить в правильности именно ее. В силу своих способностей не только мог контролировать обстановку, но и влиять на нее», — чытаю гэта ў даследчыкаў Мікалая Ількевіча і Расціслава Платонава — у іх працы пад назвай «Александр Ульянов и версия НКВД об антисоветском подполье в БССР» — і зноў успамінаю некаторыя радкі Алі: «калі хачу, то звычайна ўмею дасягнуць», «у мяне ж воўчая хватка», «хачу, каб ты думала гэтаксама, як я, адчувала, як я», «хачу не толькі жыць, я хачу яшчэ і разумець жыццё і прадбачыць яго развіццё».

У адным артыкуле Ульянава называюць субтыльным шатэнам з рэдзенькай бародкай. У Алі бародкі няма. Прынамсі, на фотаздымках.

Ульянаў, маўляў, выпелегаваны-выглянцаваны, франт, кафэшантанны П'еро. Але ж і Аля — нічога сабе выглядае.

Ульянаў курыў, пішуць, люлька. Чорт (любімае Аліна слоўка)! Аля на здымку — з люлькай!

Ну, і што з таго?

* * *

«Адрас мой такі, — піша Аля ў лісце ад 5/VI. 30 г. — Ст. Новасергіеўская, Ташкенцк. ж.д. курорт «Чырвоная Паляна». Як жа захацелася раптам кінуць усё і паехаць туды! Быццам часу — не існуе. Быццам там ён — сядзіць і чакае. «Прывітанне! Я — Аля. Вы шукалі мяне», — канстатуе. «Так, шукала», — адказваю ўражана... Верагоднае немагчымае — гэта лепш, чым неверагоднае, але магчымае. Здаецца, Арыстоцель.

Тым часам, лісты Алі да Стэфаніі Станюты на 29-і аркушыках з блакнота перададзены ў Дзяржаўную ўстанову «Навукова-практычны цэнтр Дзяржаўнага камітэта судовых экспертаў Рэспублікі Беларусь». Разам з запіскай, зробленай, як сцвярджаюць у БДАМЛіМе, рукой Аляксандра Ульянава, ім належыць падвергнуцца почырказнаўчай экспертызе. Спецыяльнага навуковага аналізу чакаюць таксама фотаздымкі: тры Аліных і адзін Аляксандра Ульянава. Апошні — і ў анфас, і ў профіль.

Турэмны таму што.

Пра тое, што было з Ульянавым далей, напісана вельмі сур'ёзнымі даследчыкамі і даволі шмат. Я толькі «канспектыўна» ўзгадаю асноўнае.

1 снежня 1930-га «Известия» пісалі наступнае: «МИНСК, 30 ноября. (ТАСС). ОГПУ Белоруссии арестована контрреволюционная интеллигентская группа национал-демократов, состоящая в подавляющем большинстве из бывших эсеров и белогвардейских эмигрантов, вернувшихся из-за границы».

Праз два месяцы Ульянава абвінавацілі ў тым, што ён быццам бы прыкрываў справы «нацдэмаўскай інтэлігенцыі». Неяк так. «В результате — строгий выговор по партийной линии и запись о «невозможности дальнейшего использования на работе по линии НКВД», — чытаю зноў Ількевіча і Платонава. І далей: «Случившееся однако не привело к прекращению осведомительской работы А. Ф. Ульянова в среде белорусской интеллигенции. Для ГПУ он по-прежнему оставался ценным агентом, способным оперативно дать необходимую информацию».

У маі 1937-га Аляксандра Ульянава арыштавалі, абвінаваціўшы ва ўдзеле ў нацыяналістычнай арганізацыі. Ён «прызнаў», што стаў «заможным шпіёнам»

і што гэта здарылася ў 1925-м (калі таварыш У. арганізаваў і правёў Берлінскую канферэнцыю, вынікам якой стала пастанаўленне «спыніць існаванне ўраду БНР і прызнаць Менск адзіным цэнтрам нацыянальна-дзяржаўнага адраджэння Беларусі»). Як дакладна ён гэта «прызнаваў», апісана ў згаданай ужо працы Ількевіча і Платонава, другая назва якой, пададзеная ў дужках, гучыць так: «Фальсифікацыя organami НКВД уголовных дел в 1937—1938 гг.».

Я магла б тут напісаць, як ні ў чым не вінаватага Ульянава чатыры разы дапыталі ў турме НКУС БССР, а пасля спецканвоем адправілі ў Маскву, як судзілі яго там на працягу ўсяго 15-і хвілін і як расстралялі адразу пасля прачытання прыговору. Але ўсё гэта, можа так здарыцца, да сапраўднага героя маёй публікацыі не мае ніякага дачынення...

* * *

Дзіўная рэч — расследаванне, тым больш дзіўная — расследаванне справы амаль стогадовай даўнасці. Калі першы раз патэлефанавалі з БДАМЛіМа, я першую палову шляху туды неслася як на пажар і з адчуваннем страчанай прытомнасці адначасова: зараз, маўляў, даведаюся, хто такі Аля. «Зараз — даведаюся! Зараз — даведаюся!» — тахкала ў галаве і грудзях.

Па выхадзе з метро на Нямізе настрой мой зрабіў рэверс. Змянілася інтанацыя: зараз я даведаюся, хто такі Аля? Вось зараз? Даведаюся? Праз які месяц, не болей, пошуку? І ні табе складанай адпрацоўкі шматлікіх, між сабой пераблытаных версій, ні змарнаванага на памылковыя крокі і тупіковыя версіі часу, ні хаця б паўпрацоўкі — «мендзялееўскіх» — сноў ці паглыбленых ведаў пра тую эпоху...

Сурочыла.

Запіска Аляксандра Ульянава, змест якой датычыцца, па словах Ганны Запартыка, яго меркавання наконт паэмы Віктара Казлоўскага (*«Увогуле друкаваць можна, толькі трэба надаць паэме больш выразнасці...»*), ніводнай сваёй літарай лісты Алі не нагадвае. Што, безумоўна, яшчэ ні пра што не сведчыць. Галоўнае слова — за экспертамі-почырказнаўцамі, на іх — палова ўсіх спадзяванняў. Другая палова ўскладаецца на экспертаў у галіне навуковага фотартрэтнага даследавання.

Так я разважаю, разглядаючы фотаздымак Ульянава і параўноўваючы яго з Аліным. Прыгажун апошні, калі глядзець «абывацельскім» вокам, зусім не падобны на зняволенага першага. Але ж пра першага казалі некалі, што ён «франт». Нічога дзіўнага: турма каго заўгодна зменіць.

Вось нос. Нічым асаблівым ад Алінага не адрозніваецца. Бровы? Бровы як бровы. Правая ўскінута ўгору, гэта, па ўсім зразумела, нервовае. А на які бок кладуцца валасы ад прабору? У Алі на правы, а ў таварыша У.? На жаль, ён проста моцна аброслы.

Пісалася (недзе ва ўспамінах Паўліны Мядзёлкі), што фотаздымак Аляксандра Ульянава стаяў некалі на пісьмовым стале Янкі Купалы. Вось там ён павінен быў выглядаць франтам. На жаль, той фотаздымак не захаваўся. І падобна на тое, што гэты турэмны — на сёння адзіны «ўльянаўскі». Аліных фотаздымкаў ажно тры: у кепцы, у шаліку і за працоўным сталом.

«Проведенное исследование представленных фотоснимков позволило установить, что:

— фотоснимок № 1 (Ульянава. — **Заўвага аўтара**) снят с соблюдением франкфуртской горизонтали (такое положение головы фотографируемого в профиль, при котором величина угла, образованного условной линией, проходящей через вершину козелка и наружный угол глаза, и горизонталью, проведенной через вершину козелка, составляет 15°. Для фотографируемого в фас — условная линия, соединяющая надкозелковые точки, проходит по нижнему краю глазниц).

Аля.

Аляксандр Ульянаў.

Фотосъемка произведена по правилам сигналетической фотосъемки: положение головы фотографируемого нормальное (без наклона и поворота); запечатлено два положения головы — анфас и правый профиль; волосы и детали одежды не закрывают существенные элементы лица, в частности ушные раковины; использовалось комбинированное освещение с положением главного источника света под углом 40-45° к плоскости лица, несколько сверху; лицо сфотографировано без головного убора.

— фотоснимки №№ 2 и 3 (Алі ў шаліку і Алі ў кепцы. — **Заўвага аўтара**), а также черно-белое фото-изображение прямоугольной формы, распечатанное на листе белой нелинованной бумаги формата А4 (Аля ў працоўным кабінцеце. — **Заўвага аўтара**), не отвечают критериям полноты отображения внешнего облика человека, предъявляемым для объектов, представляющихся для решения идентификационных задач. Вид и характер освещения, положение головы фотографируемого относительно фокальной плоскости фотоаппарата (полуанфас со значительным наклоном и поворотом головы), ракурс фотоснимков, наличие головного убора не позволяют с необходимой точностью определить антропометрические точки и установить величину, внутренние и внешние пропорции индивидуализирующих признаков внешности».

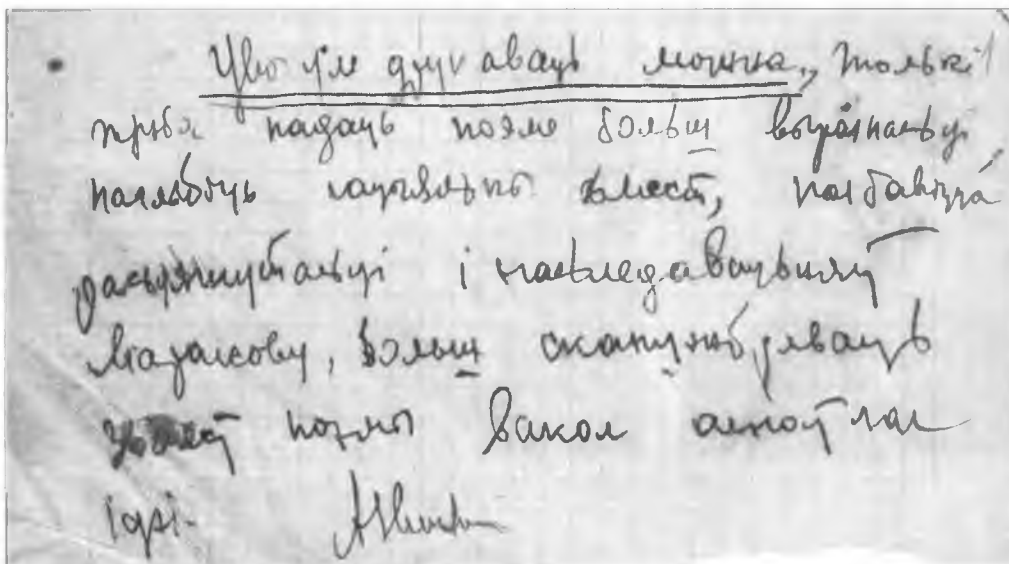
Даследаванне зроблена супрацоўнікамі Дзяржаўнай установы «Навукова-практычны цэнтр Дзяржаўнага камітэта судовых экспертыз Рэспублікі Беларусь» — начальнікам навуковага аддзела крыміналістычных даследаванняў Арцэміем Вадалазавым і вядучым навуковым супрацоўнікам навукова-даследчай лабараторыі крыміналістычных даследаванняў дакументаў і почырку, доктарам тэхнічных навук Віктарам Рэвінскім.

Гэта называецца «праехалі». Ды каб жа наш Аля ведаў, як трэба здымацца, каб праз восем з паловай дзесяцігоддзяў яго фотаздымак паспяхова аналізавалі і ідэнтыфікавалі вельмі сур'ёзныя навукоўцы з падачы адной вельмі цікаўнай асобы... Каб жа думаў ён тады пра франкфурцкую гарызанталь...

Успомніліся радкі пра «адчайную морду».

Я яшчэ не паспеў зняцца, але днямі здымуся і вышлю табе фотакартку. Пакуль жа насылаю табе аматарскі здымак «фінагенава». Ты толькі не разлюбі мяне на гэтым здымку — адчайная бо выйшла морда!

Раней, чым справаздачу аб фотадаследаванні, я атрымала заключэнне спецыялістаў-почырказнаўцаў. І на момант чытання першай ужо ведала: «Ксерокопия записки Александра Ульянова и письма неизвестного автора на имя актрисы Стефании Станюты (на 29 листах) выполнены разными лицами».

Запіска, прадстаўленая супрацоўнікамі БДАМЛіМ як узор почырку Аляксандра Ульянова.

Почырказнаўчае даследаванне праведзена супрацоўнікамі Дзяржаўнай установы «Навукова-практычны цэнтр Дзяржаўнага камітэта судовых экспертыз Рэспублікі Беларусь» — навуковым супрацоўнікам Аленай Сядовай, старшым навуковым супрацоўнікам Мікалаем Манілкіным і вядучым навуковым супрацоўнікам, кандыдатам юрыдычных навук, вядучым экспертам Галоўнага ўпраўлення крыміналістычных экспертыз Дзяржаўнага камітэта судовых экспертыз Рэспублікі Беларусь Ганнай Купрыянавай.

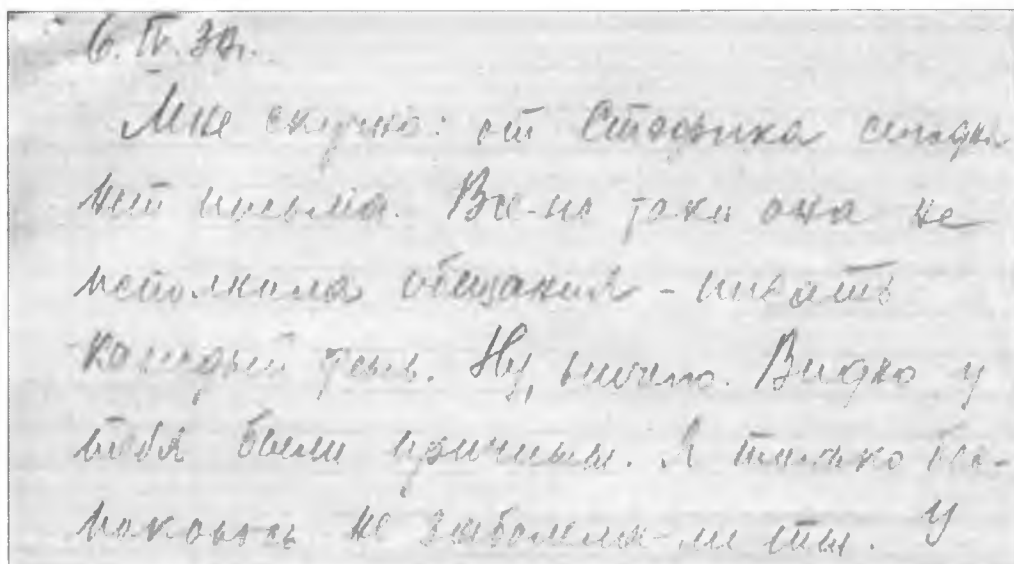
Што дазволіла свярджаць пра рознасць аўтарства запіскі і лістоў?

«Почерк, котрым вышоліненна ксерокопія запіскі Аляксандра Ульянова, характарызуецца простымі высоковыработанымі двіжэннямі, быстрым тэмпом. Наклон букв преобладает левый (имеют место буквы, выполненные без наклона), размер от среднего до большого, преобладает большой, разгон в пределах среднего, расстояние между строками большое».

Выяўлены адрозненні прыватных і агульных прыкмет почырку лістоў і запіскі зведзены даследчыкамі ў табліцу. Згодна з ёю, узровень выпрацаванасці ў запіскі («па ступенях дасканаласці») ніжэйшы, чым у лістах; памер і разгон у запіскі значна большыя і менш устойлівыя; будова пры выкананні літар «я» і «е» — у запіскі спрошчаная за кошт страты трэцяга элемента або заключнага штрыха, у лістах простая (па пропісях); накірунак рухаў пры выкананні элементаў літар «ы» і «ь», а таксама заключнай часткі другога элемента літары «д» — у запіскі правакружны, у лістах левакружны; форма рухаў пры выкананні першага элемента літары «т» — у запіскі дугавая, у лістах зваротна-прамалінейная; працягласць рухаў па вертыкалі пры выкананні падрадкавага элемента літары «ц» — у запіскі значна большая, чым у лістах; від злучэння рухаў пры выкананні элементаў літары «н» — у запіскі зліты, у лістах інтэрвальны.

Такім чынам, істотных супадзенняў прыкмет не выяўлена. А выяўленых разыходжанняў агульных і ўстойлівых прыватных прыкмет у сукупнасці — дастаткова для высновы, што запіска і лісты пісаліся рознымі асобамі. Але ўсе прааналізаваныя лісты да актрысы выкананы адным чалавекам.

Устанавіць гэта было таксама важна. Памятаецца, я ў першым артыкуле акцэнтую ўвагу на тым, што почырк у лістах, прысланых у 1935-м з Сызрані, «неверагодна непадобны сам на сябе, вельмі «раскіданы», таропкі і... быццам абыякавы да сябе, з кожнай старонкай усё больш?»

Фрагмент ліста Алі.

Увогуле, почырк Алі (невядомай асобы, як называюць яго эксперты) характарызуецца (згодна з заключэннем) высокай гарманічнасцю (суразмернасцю, узгодненасцю) рухаў, што сведчыць пра адоранасць, высокія разумовыя здольнасці, наяўнасць густу і ўнутранай культуры. Графалагічнасць указвае на самабытнасць асобы. Такі чалавек не здавольваецца толькі прыстасаваннем да ўмоў сваёй дзейнасці, але імкнецца прынесці ў жыццё нешта сваё, новае і арыгінальнае — літаральна так заяўлена даследчыкамі. Разам з тым імі канстатуецца жорсткасць, нізкая адчувальнасць да стрэсаў, самаўпэўненасць і крытычнасць.

Ну, некаторыя высновы мы, як чытачы, зрабілі непасрэдна з тэксту лістоў, ці не так? Першае і самае істотнае, што мяне на момант прачытання высноў хвалявала, — гэта пытанне суб'ектывізму экспертных ацэнак: ці не ўплывае на псіхалагічны партрэт змест лістоў? Няўжо такія высновы зроблены толькі на падставе графічных выяў? Каб высветліць усё да канца, я звярнулася да аднаго з экспертаў, Ганны Купрыянавай, з просьбай даць падрабязнае інтэрв'ю.

Ганна Антонаўна пачала здалёк.

— У графалогіі патрэбны не толькі веды. Ты можаш быць прафесарам, але калі ў цябе няма інтуіцыі, нічога ў цябе не атрымаецца. Чалавек можа бачыць скрозь сцяну, і калі ён прагне такога ўмення, яго трэба ўзяць і навучыць гэтаму. Чалавека можна пасадзіць у адным пакоі, а ў суседнім пусціць па сцяне вусеня, і чалавек той, калі ён трэніраваны, будзе дакладна ведаць, што ў суседнім пакоі па сцяне паўзе вусень...

* * *

Адным, даволі насычаным пошукам, днём я натрапіла на адну манахіню. Выслухаўшы пытанне, яна папрасіла ператэлефанаваць ёй пасля вячэрняга малітоўнага правіла. Ператэлефанавала. Ці гэта быў толькі сон?

— Так, са Стэфаніяй Міхайлаўнай я была вельмі блізкай у канцы яе жыцця. Так, ведаю, ад каго яна атрымлівала лісты ў 1930-я. Ведаю яго імя, і кім ён быў — таксама ведаю. Успаміны гэтай светлай, неверагодна добрай, быццам сонейка, жанчыны я захоўваю ў сшытку, у які іх сама запісала. Не, я ніколі нікому не скажу, хто гэты чалавек. Скажу толькі, што асоба гэта была вядомая. Не і не,

дзіця! Не ўгаворвай мяне. Я стала жанчына, пражыла доўгае жыццё і маю непакінуты перакананні.

«Ну, а як ты хацела? — спытала я сябе. — Трошкі напружыцца — і атрымаць прозвішча Алі на сподачку?» Але цікава, чаму манахія прасіла ператэлефанаваць, а не адмовіла адразу? Чаму так ініцыятыўна распавяла пра некаторыя акалічнасці — запісаны ў сшытак успамін, вядомасць асобы?..

Ды гэта блеф!

Але ж яна манахія...

А мо гэта быў толькі сон?

* * *

Перад Наталляй Быкоўскай, экспертам-графолагам ТАА «Кінэзіа», была пастаўлена задача не толькі стварыць псіхалагічны партрэт аўтара лістоў, але і параўнаць душэўныя станы: зрабіць аналіз прыгожага роўнага почырку 1929—1930 гадоў і «раскіданага» 1934—1935 гадоў — па сутнасці, параўнаць узнёслыя віцебскія лісты Алі з яго ж дэпрэсіўнымі сызранскімі.

У кароткім графалагічным заключэнні (гэта яно так афіцыйна названа: «Краткое графологическое заключение», хоць на справе ўяўляе сабой табліцу на тры старонкі) першым падаецца аналіз почырку самай першай запіскі, у якой Аля звяртаецца да адрасаткі яшчэ ініцыяламі: «С.М.!»

С.М.!

Мне б вельмі хацелася ўбачыць Вас сёння і сказаць колькі слоў. Тэлефанаваў некалькі разоў у тэатр, але Вас там не было. Калі можна — паведаміце мне па тэлефоне (да 4-й гадзіны ў АДДЗЕЛ). Сёння вечарам я буду ў тэатры; калі палічыце патрэбным і магчымым, то Ваша рашэнне неяк мне перадайце.

11/ХІІ. 29 г.

Заўвага між радкоў. Хочацца адзначыць грунтоўнасць, якую мелі людзі мінулага. Хіба мы сёння на нашых запісках, калі яны ўвогуле здараюцца, ставім дакладную дату — дзень, месяц, год?

Вяртаемся да аналізу. Вузасць почырку, зніжаная чытальнасць, форма літар — вуглы (пераважна), аркады; штрыхі зваротныя, вострыя; прапісаная літара павялічана; словы, знакі прыпынку, радкі — усё на вывераных адлегласцях. Памер літар няўстойлівы; нахіл няўстойлівы; павялічана сярэдняя зона літар; спазміраванасць напісання; літары не дапісаныя і адкрытыя зверху.

Што з гэтага вынікае? Аказваецца, вось што.

Ідэаліст. Мысленне характарызуецца вельмі маруднай і жорсткай (непарушнай) разважлівасцю, з тэндэнцыяй да дагматычнай фіксаванасці. Прымхлівы, трымаецца асобна. Знешне стварае ўражанне моцнага чалавека, але ўнутрана падаўлены. Абапіраецца на логіку сам і патрабуе лагічнай аргументацыі ад іншых. Падае сябе стрымана, прадстаўніча.

Другім па ліку пададзены аналіз кароткага ліста ад 29.ІІІ. 30 г., які пачынаецца, як і большасць іх, знянацку, без вітання: «Ты пішаў мне пра Блока. Так, правільна, Блок містык» і заканчваецца развагамі пра акцёрскае майстэрства і мастацтва наогул.

Я чытаў недзе ў часопісе пра адну перасоўную групу акцёраў: у вёсцы мужыкі не пусцілі начаваць артыстаў, якія ігралі белагвардзейцаў, — і не далі ім хлеба! Астатніх жа насілі на руках. Напэўна, усе там ігралі таленавіта. Канечне, гэта рэакцыя дзяцей ці паўдзікуноў — але вельмі навучальная.

Я магу прывесці прыклады і з ігры акцёраў Мінскага тэатра. Скажам, ролю Бярсенева ў «Разломе» або дырэктара ў «Рэльсах». Я да таго, што мерка-

ванне, быццам адмоўныя ролі можна выконваць бяздарна, — глупства. Так прыкладна думалі некалі імпрэсіяністы і іншыя, што прымазаліся да мастацтва. Гэта трэба кінуць.

А.

Почырк зрабіўся больш вузкім, з’явіліся выпраўленні, парушана поле справа. Штрых пад мікраскопам прааналізаваць не ўдалося (з-за таго, што лісты пісаліся прамом або алоўкам), таму, заключае эксперт, карціна паверхневая. Тым не менш, у табліцы справа — цэлы шэраг якасцей: чалавек сацыяльна нягібкі, бывае незразумелым з-за сваёй катэгарычнасці і ўпартасці, схільны да адзіноты, якая іграе ролю ахоўнага механізму яго псіхікі і якую ён кампенсуе імкненнем «узвысіцца» — каб жыццё набыло сэнс. Кола знаёмстваў вузкае, трымае межы ў стасунках. Паважае закон і парадак, верыць у неабходнасць маральных каштоўнасцей. З-за няўпэўненасці ў сабе і адчування няпаўнаважнасці хавае свае праблемы, часам свядома, а часам і несвядома. Ідэалістычна імкнецца рэалізаваць нейкую магчымасць, не ўлічваючы пачуццяў і патрэб іншых людзей. Яго ўласнае меркаванне, у якім ён упэўнены, з’яўляецца для яго адзіна важным. Яму не вельмі ўдаецца дасягнуць мэт, бо не ацэньвае свае магчымасці адэкватна, сталяецца ад перанапружання, не вылучае часу на адпачынак. Эмоцыі імкнецца трымаць пад кантролем, на словы скупы, вельмі асцярожны і скрытны. Справу ставіць вышэй за асабістае, працу выконвае педантычна, схільны да бюракратыі, любіць аналізаваць. Падвергнуты зменам настрою, з-за чаго канцэнтрацыя ўвагі зніжана. Яму складана аддзяляць галоўнае ад другаснага і быць аб’ектыўным. Пакутуе ад унутранай расшчэпленасці і дэпрэсіі. Недаверлівы і скрытычны.

Што да параўнаўчага аналізу лістоў, пісаных на душэўным уздыме ў Віцебску, і тых, што літаральна вымучваліся ў Сызрані («Пісаць пра сябе мне зараз цяжка. Я сам сябе не цяплю»; «Калі і як скончацца мае адвечныя бадзянні? Бадзянні чалавека, у якога няма радзімы, няма блізкіх людзей, няма прытулку? А вось ты, чыёй блізкасцю я так даражыў, — ты далёка і яшчэ пытанне — ці ўбачу я яшчэ калі цябе. Пытанне, баюся, невырашальнае...»; «За апошнія два гады мне ў жыцці не здаралася нічога такога, што варта было б успомніць. Страшная бязглуздыца!»), то заключэнне эксперта гучыць так: «Характарыстыкі почырку няўстойлівыя; высокая ступень неўрачычнасці і дэпрэсіўнасці; калі ў 1929—1930 гадах на першым месцы былі ідэі, ідэалы, у якія ён верыў, то цяпер на першае месца выходзіць агрэсія, канчатковая страта даверу да людзей; калі раней ён мог неяк ісці на кантакт, хоць і складана, то цяпер гэта цалкам праблематычна; стаў больш рэзкім, можа свядома ісці на канфлікт, а агрэсію праяўляць не толькі словамі; перастаў давяраць інтуіцыі».

— Ну вось скажыце, як сэнс тэксту мог не ўплываць на яго аналіз? — пытаюся ў Наталлі Быкоўскай, уразіўшыся не столькі вынікамі экспертызы, колькі ўласным недаверам да такіх яе магчымасцей.

— Наша прафесія дазваляе рабіць аналіз матэрыялу, не чытаючы яго. Прынамсі, на першым этапе даследавання. Я раскажу вам, як мы яго праводзім. Спачатку ацэньваем «агульны план», дамінанту — штрыхі, лініі, іх напоўненасць, канчаткі, іншае. Гэта робіцца пераважна пад мікраскопам. Пасля — спрабуем почырк навобмацак.

— ?

— Так, літаральна. Для гэтай мэты нас вучаць валодаць пальцамі...

Не жадаючы перабіваць Наталлю, вымушана ўсё ж сказаць, што эксперты «Кінэзія» вучыліся ў Інстытуце графааналізу Інэсы Гольдберг у Ізраілі. Раблю гэта для чытача, а Наталля, між тым, працягвае:

— ...пальцамі мы вызначаем, дзе і як размеркаваны націскі. Далей... Ну, на

смак мы почырк не спрабуем (*смяецца*). Далей звяртаем увагу на вертыкальныя параметры: раскінутасць, вышыню літар, адлегласць паміж радкамі. Пасля глядзім почырк гарызантальна: палі, сімволіка, размяшчэнне, шырыня, адлегласці паміж літарамі і словамі... Далей — глыбінныя параметры: вяртаемся да націску, зноў глядзім штрых, асобнасць-злітнасць напісання, форму літар, іх структуру, дынаміку... Усё гэта не само па сабе стварае сукупнасць, а ўплывае адно на адно: карціна выніку збіраецца як пазл.

Гэта як прыём на працу. Кандыдат на добрую вакансію можа напісаць у рэзюме, што ён найлепшы ў свеце спецыяліст у сваёй галіне. Але ж праўдай гэта можа і не быць.

— Да нас, дарэчы, звяртаюцца па пытаннях прафарыентацыі. Школьнікі, безумоўна, пішуць пра свае памкненні і жаданні, але калі мы будзем іх чытаць, мы будзем, хутчэй, менавіта на сэнс і арыентавацца. Гэта называецца «почырка-знаўца даў слабіну». Мы — не даём слабіны, не чытаем.

— Перад вамі ляжалі лісты, пісаныя 85 гадоў таму. Але ж светапогляды неяк, напэўна, эвалюцыяніруюць. Ці можна дакладна ацаніць якасці чалавека, не ўлічваючы менталітэту мінулага?

— Несумненна, адбітак часу на асобе і яго почырку прысутнічае. Але ўвогуле почырк — гэта адлюстраванне псіхікі, сто гадоў таму было так і сёння так. Таму магчыма аналізаваць почырк і стогадовай даўнасці, і двухсотгадовай, і, калі пашанцуе з такім заказам, нават пісанае трыста гадоў таму. Калі казаць пра адбітак часу, то ён у сцісласці, строгаасці почырку, вельмі моцным кантролі аўтара над сабой, што сведчыць пра ідэалы і мары. Нават у жорсткасці нашага героя — ідэалы і мары. Гэта жорсткасць дапамагала яму выжываць у той час, і менавіта дзеля мары.

— Значыць, калі наступным разам я прынясу да вас лісты Агінскага, вы дакладна зможаце сказаць свету пра спадара Міхала Клеафаса, сёлетняга 250-гадовага юбіляра, нешта такое, чаго дагэтуль ніхто з гісторыкаў не ўведаў?

— Цалкам верагодна.

— А памятаеце, як Аля выводзіць літару «ч» з папярэдняй коскі? Вы дзе-небудзь нешта падобнае сустракалі? Што гэта: хутчэй яго асабістая прыдумка ці ў той час так рабілі многія?

— Я аналізавала почырк Янкі Купалы, то бок, якраз таго часу, але такога ў ім не назіраецца... Магчыма, гэта «ч» — праяўленне Алінай індывідуальнасці. У яго лістах увогуле шмат асаблівасцей, якія я раней не сустракала. Да прыкладу, літара «т», якая ідзе ўніз «цвічком», а вячаецца «шапачкай»: яна то мае пятлю, то занадта высока пачынаецца. Пры гэтым існуе яшчэ адзін, непадобны на першы, варыянт яе напісання... Разам з астатнімі параметрамі — хуткасцю, кантролем, вастрынёй штрыха — першае «т» ёсць прыкмета рэзкасці, катэгарычнасці. Што такое «ніжняя зона» ў графалогіі? Гэта «ногі», фундамент — тое, што гаспадара почырку неяк кампенсуе. Увогуле, так літару «т» ніхто не піша, гэта адназначна адхіленне ад стандарту, і мы можам думаць, як гэта адхіленне інтэрпрэтаваць. Магчыма, як кампенсацыю таго, чаго гэтаму чалавеку не хапала, — спакою і стабільнасці. Па почырку гэта відаць.

* * *

Праз колькі тыдняў я зноў патэлефанавала манахіні. А мо гэта быў толькі сон? Але тады хочацца думаць, што ён «мендзялееўскі» і што будзе працяг.

— Як вы думаеце, навошта Стэфанія Міхайлаўна расказала пра гэта вам? Навошта яна ўвогуле пра гэта расказала? І навошта вы запісалі яе ўспамін у сшытак? Падумайце, ці не для таго гэта, каб аднойчы...

Яна была няўмольнай. «Не, не і не». Гэта таямніца сьдзе з ёю з зямлі назаўсёды...

А наконт магчымай вядомасці аўтара лістоў выказвалася і Ганна Купрыянава:

— Хачу вам сказаць, што шукаць яго трэба. Гэта не іголка ў стоце сена, таму што ён не мог быць чалавекам шараговым, звычайным. Аднойчы, я ўпэўнена, вы натрапіце на яго почырк у якім-небудзь дакуменце.

Нешараговы, незвычайны, вядомы. І ўсё гэта — толькі з почырку. Як так?..

Новая размова з Ганнай Купрыянавай пачынаецца з пытання пра розніцу паміж почырказнаўствам і графалогіяй. Недзе тут і хаваецца ісціна пра ўплыў-няўплыў зместу тэксту на вынікі. Нарэшце ўсё раскладваецца па палічках.

— Пасля рэвалюцыі 1917 года, калі графалогія была названа буржуазнай навукай, якая шырока выкарыстоўваецца буржуазнай юстыцыяй для апраўдання самавольства і беззаконнасці, мы афіцыйна вывучаем толькі почырк — толькі візуальны бок пісьма. Уласна кажучы, ён вельмі добра адлюстроўвае эмацыйны стан чалавека. Шматлікія даследаванні самых розных почыркаў дазволілі нам дасканала вывучыць наступныя эмоцыі: страх, гнеў і дэпрэсію — самыя важныя з усіх негатыўных. Лёгка можна вызначыць, пісалася тая ці іншая распіска пад прымусам ці добраахвотна. Але почырказнаўства і графалогія — не сінонімы. Почырк — толькі частка пісьма, яго графічная выява. Ёсць жа і сэнсавы бок, думка. Графалогія — навука пра пісьмо ў шырокім сэнсе, яна вывучае не толькі знакі, але і тую інфармацыю, якая пры іх дапамозе перадаецца.

Такім чынам, графалагічны аналіз, у адрозненне ад почырказнаўчага, ахоплівае і змест напісанага. Распавёўшы шмат цікавага пра гісторыю графалогіі ад 1622-га, года выхаду працы Каміла Бальда «Разважанне пра спосаб даведвацца пра звычай і якасці пішучага па пісьму», да нашых дзён, Ганна Антонаўна вяртаецца да почырку Алі.

— Яго думкі высакародныя, а пачуццё да Стэфаніі — шчырае. Гэта сапраўднае высокае каханне — звонку, здалёк, на адлегласці, а не прымітыўная сексуальная заклапочанасць. Стэфанія павінна была даражыць ім. І чалавек гэты не мог быць простым. Займаў, хутчэй за ўсё, высокую пасаду, але таму, што вымушаны быў яе займаць. Ён быццам раздвойваўся — паміж тым, які ёсць, і тым, што павінен рабіць. У почырку гэта адлюстравана. Яго літара «ч» гаворыць пра аптымальнасць і творчасць. Ён заўсёды выбіраў найбольш рацыянальныя рашэнні. Мог бы займацца навукай. Увогуле, падобных почыркаў я не назірала. Амаль не назірала.

Р. С. «Я вельмі, вельмі, вельмі не люблю чытаць чужыя лісты, — піша ў сваім заключэнні псіхолаг-практык Нелі Ксяневіч. — Але... Часам яны шмат што даюць зразумець. Я лавіла сябе на процілеглых думках. Столькі ў гэтых лістах асабістага, індывідуальнага, што хочацца пакінуць таямніцу гэтым дваім, але разам з тым нешта важнае гавораць гэтыя лісты мне, чалавеку з іншага часу, іншай краіны. Перш за ўсё тое, як цяжка зразумець сябе. Ён хоча поўнага супадзення поглядаў і густаў — і выбірае яе, зусім на яго не падобную. Ён называе сябе зверам, а столькі ў яго лістах няшчыры і беражлівага любавання. У кампаніі сабакі яму лепш, чым з людзьмі, але ён увесь час корнаецца ў чалавечай прыродзе, прагнучы дайсці да самай сутнасці. Атрымлівае асалоду ад заходу сонца, дорыць мілыя падарункі, любіць музыку, але... жорсткі, адводзіць прыродзе прыкладное значэнне, душыць аўтарытэтам: першая палова ліста, як правіла, пра сябе. Натура моцная, яркая. Ён небяспечны і прывабны, сам ходзіць па краі бездані — і яе туды цягне. Мяркую, гэтым дваім пашанцавала

даведацца пра тое, што адпрэчвае ўсе адрозненні і яднае, тое, што не купляецца ні за якія грошы і не ўтрымліваецца ніякімі намаганнямі. Гэта рэдка праходзіць праз выпрабаванне часам, цяжка ўпісваецца ў сямейны побыт, але гэта тое, што робіць людзей людзьмі, апраўдвае жыццё як такое, тое, што дай Бог перажыць кожнаму... І ўсё ж цікава, кім ён быў. Адназначна — героем. Умоўна людзей можна падзяліць на працаўнікоў, гандляроў, герояў і творцаў. У першых жыццёвая місія — абсталёўваць жыццё, у другіх — ладзіць эканамічныя сувязі і кіраваць, у герояў — змагацца, а творцы прыносяць у наш свет новыя ідэі і развіваюць душу. Яна — душа, а ён — змагар. Трагедыя змагання ў непазбежнасці падпарадкавання: выйграеш — падпарадкоўваюцца табе, прайграеш — падпарадкоўваешся сам. І невядома, што горш. Яшчэ адзін сумны парадокс: з чым змагаешся, у тое і ператвараешся. Вельмі падобна на тое, што ён змагаўся з ворагамі, а потым сам быў названы ворагам і знішчаны. Героям важна свечасова спыняць барацьбу і заключаць мір хаця б з сабою, людзьмі і жыццём. Падобна, што яна была для яго магчымасцю такога міру, калі рознае становіцца адзіным, калі стомленыя барацьбой супрацьлегласці пачынаюць адзін аднаго гарманічна дапаўняць. Хутчэй за ўсё інтраверт, ён вельмі неахвотна пускаў у сваё жыццё чужых, а зрабіўшы некага сваім, ужо ніколі не адпускаў. Пад жалезнай бранёй неабходнасці білася пяшчотнае параненае сэрца. Яна, відаць, умела слухаць біццё гэтага сэрца і загойваць яго раны. Ён сэнсорык з дакладным уяўленнем пра тое, як і што павінна быць, спалучэнне аскета і эстэта, грывучая сумесь вытанчанасці густу і пераборлівасці ў побыце. Воля ў моцнай зоне, а ўласныя эмоцыі — у зоне страху. Таму што гэта вельмі страшна — здавацца слабым. Усё, чаго баішся, прыцягваецца. Вось і даў Бог такое каханне да такой жанчыны, ды яшчэ несвабоднай. І лісты, пра якія ён баяўся каб не былі прачытанымі трэцім, чытаюцца цяпер тысячамі... Не люблю чытаць чужыя лісты, але яны даюць надзею. На тое, што барацьбу можна замяніць на прыняцце, калі цэлае не адпадае, а адпадае частка, а ад дапаўнення. І яшчэ... Божжа, які ж добры час нам выпаў, калі можна паверыць у непатрэбнасць барацьбы...»

Аўтар публікацыі выказвае шчырыя падзякі:

Ірыне Міхайлавай-Станюце — за прадастаўлення лісты і фотаздымкі;

дырэктару Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва Ганне Запартыка і вядучаму навуковому супрацоўніку названага музея Віктару Жыбулю — за ідэю пошукаў, запіску і фотаздымак;

Дзяржаўнай установе «Навукова-практычны цэнтр Дзяржаўнага камітэта судовых экспертыз Рэспублікі Беларусь» — за згоду правесці даследаванні, патрэбныя для высвятлення асобы аўтара лістоў, а таксама супрацоўнікам Арцёмію Вадалазаву, Віктару Рэвінскаму, Ганне Купрыянавай, Алене Сядовай, Мікалаю Манілкіну — за праробленую працу;

ТАА «Кінэзія» і эксперту-графолагу Наталлі Быкоўскай — за грунтоўны параўнаўчы аналіз;

псіхологу Нэлі Ксяневіч — за псіхалінгвістычнае даследаванне.

Р. Р. S. Апошняя тэлефонная размова з вядучым навуковым супрацоўнікам БДАМЛіМ Віктарам Жыбулем дала нечаканы паварот: супрацоўнікі архіва ўжо не так упэўнены ў тым, што даследаваная запіска належыць Аляксандру Ульянаву...

Ганна КУПРЫЯНАВА:

«Пісьмо — гэта таямніца.

А эксперт — гэта не пасада праз два-тры гады навучання»

«Веды і інтуіцыя, замацаваныя праз вопыт, запускаюць новы працэс пазнання — і атрымліваецца новае веданне. І ўсталёўваецца адзіна справядлівы, датычны выключна канкрэтнай сітуацыі, неабвержна- доказы факт. Ён непаўторны, бо і почырк непаўторны. Бо кожны чалавек насамрэч унікальны, нават калі некаму вельмі хочацца лічыць нас усіх аднолькавымі».

Гэтыя пранізлівыя словы, прамоўленыя Ганнай Купрыянавай, вядучым навуковым супрацоўнікам Дзяржаўнай установы «Навукова-практычны цэнтр Дзяржаўнага камітэта судовых экспертаў Рэспублікі Беларусь», вядучым экспертам Галоўнага ўпраўлення крыміналістычных экспертаў Дзяржаўнага камітэта судовых экспертаў Рэспублікі Беларусь, кандыдатам юрыдычных навук папярэднічаюць вельмі цікавай гісторыі пра тое, што такое графалогія як навука і як яна служыць людзям.

— Да бальшавіцкай рэвалюцыі ў Расіі была менавіта графалогія, а не афіцыйна прызнанае ў нашы дні почырказнаўства — адарваная ад комплекснай навукі прыкладная галіна. Хоць і ў той час мала налічвалася спецыялістаў-графолагаў, але былі яны спрэс выдатнымі, непераўзыходнымі. Яўген Фёдаравіч Бурынскі, Дзмітрый Мітрафанавіч Зуеў-Інсараў... Прыйсці ў гэтую сферу дзейнасці могуць нямногія — толькі тыя, хто мае асаблівы дар — інтуіцыю, і цікавасць да справы. Бурынскі, да прыкладу, быў спачатку фатографам, але вельмі зацікавіўся пісьмом. Ён казаў: «Не ведаю, адкуль у мяне ўзялося гэта ўменне, але я паспрабаваў — і пераканаўся, што магу па почырку доўга распавядаць пра чалавека, быццам я сустракаўся з ім у жыцці. Я не ведаю інстытута, дзе б вучылі такім навыкам. Гэта ў табе ёсць або няма. І калі яно ёсць, то яно само прарастае». Доўгі час ён саромеўся і баяўся назіраць почырк. А потым рэвалюцыя лепшых людзей адпрэчыла, праабражэнскіх пачалі даймаць розныя швондзеры — і Бурынскаму таксама нічога лепшага не заставалася як толькі выйсці на цвінтар і дапамагаць жадаючым мінакам даведацца пра сябе па почырку. Так ён дайшоў да таго, што, глянуўшы на незнаёмага чалавека, «бачыў» яго почырк, і радаваўся, як дзіця, калі гэтае «бачанне» супадала з рэальнасцю. Яўген Фёдаравіч заўсёды гаварыў: «Вывучайце графалогію». Але недзе ў 1930-я

Графалогія з'явілася ў 1622 годзе ў Італіі прафесарам Кіміла Бальда, які напісаў «Разважанне пра спосаб даведацца пра звычкі і якасці пішучага па пісьму». Гэтая кніга ўразіла, як шмат што нас ураджае, але не болей за тое. Людзі ўжо тады лічылі, што для таго, каб даведацца пра нешта з почырку чалавека, патрэбны асаблівы дар — яснабачанне, інтуіцыя. Праз 200 гадоў графалогія перанеслася ў Францыю. Там ужо працэсам кіраваў не навуковец, а царкоўнік, чалавек духоўны — абат Фландрэн. Паслядоўнікам яго стаў абат Мішон — найбольш вядомы нам сёння графалаг мінуўшчыны. Яму і належыць тэрмін «графалогія».

графалогія была адрынута за «буржуазнасць», было створана палітычнае меркаванне, згодна з якім гэта навука шырока выкарыстоўваецца буржуазнай юстыцыяй для апраўдання самавольства і беззаконнасці. Аказваецца, да рэвалюцыі панавалі спрэс самавольства і беззаконнасць! І графалогія, маўляў, змагаецца з камуністамі і іншымі прагрэсіўнымі людзьмі. Хіба пасля такой заяўкі партыі і ўрада графалогія магла працягваць існаванне? Потым яе «нядобрамернасць» надзейна замацавалася ў галовах чалавецтва.

— **Раскажыце, калі ласка, пра накірункі вашай цяперашняй дзейнасці.**

— Мы вельмі моцныя ў ідэнтыфікацыі — гэта першы і, бадай, асноўны, найбольш запатрабаваны накірунак нашай дзейнасці. Другі накірунак, які я развівала ў сабе, пачынаючы яшчэ некалі ў Маскве, — дыягнастычны. Гэта ўстанаўленне не толькі таго факта, што напісанае належыць канкрэтнаму чалавеку, але і адказ на пытанне: у якіх умовах ім гэта пісалася. А ўмовы дзеляцца на знешнія (за пісьмовым сталом ці ў транспарце, седзячы ці стоячы, без зрокавага кантролю, іншыя) і ўнутраныя (пры незвычайных эмацыйных станах, у дэпрэсіі, пад страхам, у гневе). Для гэтага мы вывучаем псіхафізіялогію чалавека. Трэці накірунак — той, да якога актыўна ідзём. Мы ведаем, што почырк — індыўдуальны і непаўторны, устойлівы і варыятыўны. Вось гэтыя якасці і дапамагаюць вырашаць ідэнтыфікацыйныя задачы. Але мы раскрылі і новую якасць: выбіральных зменлівасць. Што гэта значыць? Што механізм пісьма, калі раскласці яго па ўзроўнях, мае шмат задач і адлюстроўваецца ў канкрэтных прыкметах, і на гэту складаную сістэму далёка не ўсе «збіваючыя» фактары дзейнічаюць — яны выбіральныя. То бок, трэці накірунак — гэта псіхадыягностыка, якая патрабуе вывучэння не толькі почырку, але адначасова і пісьма. Яго псіхалогія дастаткова ўжо вывучана і на шматлікіх прыкладах прадэманстравана, што парушэнне пісьмовай мовы можа не ўплываць на ўласнае почырк: шызафрэнікі могуць пісаць прыгожа, роўна, бездакорна, хоць у напісаным імі не прачытваецца ніякага сэнсу. Увогуле, пісьмо — гэта таямніца. А эксперт — гэта не пасада праз два-тры гады навучання, гэта ўзровень развіцця чалавека, які прыйшоў у гэту навукова-прыкладную або, як у нас кажуць, практыка-непасрэдную дзейнасць.

— **Пра тое, якім чалавек хоча здавацца для іншых, сведчыць яго подпіс. Ад славалюбства да фанабэрыі, ад пачуцця ўласнай годнасці да аб'ектыўнай, ацэненай іншымі вартасці — у ім адлюстроўваецца ўсё. Што вы можаце сказаць пра сучасныя подпісы?**

— Усе, ці амаль што ўсе, — яны безабаронныя і абязлічаныя. Раней подпісы былі разгорнутыя — імя і прозвішча ўказваліся цалкам. Гэта сведчыла пра жаданне праславіць прозвішча, памяць пра бацькоў, павагу да роду. Гэта давала чалавеку глебу, замацоўвала яго. А мы сёння — як з дзьмухаўца «парашуцікі»: лятаем, лятаем, лятаем... І не ведаем, хто мы ёсць. Раней у подпісах дазваляліся ўпрыгожванні, але толькі справа або злева, зверху або знізу, і ні ў якім разе не перакрэслванні самога подпісу, што вельмі часта назіраецца сёння. Подпісы ранейшыя — не толькі цалкам ідэнтыфікаваныя, але і адрозныя сваімі індыўдуальнасцю і непаўторнасцю, якія з'яўляюцца ступенямі абароны ад падробак. Гэта ўсё роўна што пячатка. А якія ў нас цяпер подпісы? Ці шмат якія з іх маюць такую абарону? Яны мала што абязлічаныя, дык яшчэ і «птушачкай» на ўсю лінейку перакрэсленыя...

— **У тым выпадку, калі заключэнне — ледзь не адзіны сродак апраўдання ці неабвержнага доказу віны, наколькі сур'ёзна яно бярэцца ў разлік?**

— Вельмі сур'ёзна, бо яно мае навуковае абгрунтаванне. Мы шмат гадоў праводзім самыя розныя эксперыменты і маем шмат практычных напрацовак, якія дазваляюць рабіць сапраўды сур'ёзныя высновы. Таму, нягледзячы на ўсе праблемы сучаснай графалогіі, ці хутчэй почырказнаўства, нашы спецыялісты маюць вагу ў навуцы і аўтарытэт у крыміналістыцы.

**Наталля
БЫКОЎСКАЯ:**

*«У Эйнштэйна
почырк дробны...»*

Эксперт-графолог
ТАА «Кінэзіа» Наталля
Быкоўская распавядае
пра самую што ні ёсць
сучасную запатрабавана-
насць спецыялістаў у
названай галіне, а такса-
ма ракрывае некаторыя
таямніцы почырку.

— Мы рухаемся ў некалькіх накірунках. Першы з іх — індывідуальная дыягностыка. Любы чалавек можа звярнуцца да нас з той праблемай, з якой ён не можа пайсці да псіхолага — бо на прыёме ў псіхолага яму трэба гаварыць пра сябе, а гэта не ў кожнага і не з кожнай праблемай атрымліваецца. У нас жа, почырказнаўцаў, на прыёме гаворым мы. Другі накірунак — гэта прафесійная арыентацыя, канкрэтная задача з мэтай далейшага атрымання «самай сваёй» спецыяльнасці і паспяховага працаўладкавання. У гэтым выпадку да нас прыходзяць абітурыенты з сур'ёзным падыходам да пытання, дзе прымяніць свой патэнцыял. Мы не толькі прадстаўляем спіс характарыстык, асобасных якасцей, зафіксаваных пры аналізе почырку, але і тлумачым, якім чынам яны праяўляюцца на пісьме. Абітурыентам звычайна прапануецца некалькі сфер будучай дзейнасці, на выбар. Яшчэ адзін накірунак — кадравы менеджмент. Аналіз почырку асабліва важны пры адборы кандыдатур на кіруючыя пасады: нікому не хочацца атрымаць «ката ў мяшку», бо на суб'еседаванні мы ўсе самыя-самыя. І тут няма месца падыходу «добры-дрэнны чалавек» — мы апісваем яго магчымасці развіць пэўныя навыкі і вызначаем працоўны патэнцыял. Многія, ведаю, скажуць, што почырказнаўчая экспертыза — як варажба на кававай гушчы. Але мы адстойваем навуковасць графалогіі як метаду псіхадыягностыкі.

— Калі сустракаеш занадта «прыгладжаны», вывераны почырк, звычайна чамусьці раздражняешся: занадта ўжо гаспадар напісанага засяроджваўся на тым, каб паказаць, як яму не ўсё роўна, што пра яго скажуць.

— Абсалютна правільная рэакцыя. Тут чалавек «сыходзіць у форму». Ён настолькі ёю захоплены, што яна ўжо не адлюстроўвае яго індывідуальнасць. Але ў меру акуратны почырк гаворыць пра ўменне сябе прэзентаваць. На публіцы яго ўладальнік — дзелавы чалавек, акуратны, сабраны, сканцэнтраваны. Увогуле ж, прыгажосць почырку — гэта што? Для «абывацеля» прыгожы почырк — гэта каліграфія. Выверанасць, роўнасць, чытэльнасць. А што такое каліграфія? Гэта шаблон. Унутраны моцны кантроль, падпарадкаванасць правілам. Так піша чалавек адказны, які заўсёды выканае тое, што ад яго чакаецца. Але такая форма — адыход ад сваёй сутнасці, уцёкі ад сябе. Гэта ж якую самадyscyпліну трэба мець, каб кожную літарку пад грабеньчык выпісваць! Нават сардэчны рытм у чалавека няроўны! Ды нават самі мы асіметрычныя! А почырк?! Чалавек жа не робот. Ён

фізічна не можа пісаць каліграфічна. І почырк не вельмі залежыць ад інтэлекту. Почырк — адлюстраванне псіхікі чалавека. Почырк «ідзе» за псіхікаю. Адпаведна, паказвае не толькі ўзровень развіцця асобы, інтэлект яе, але і эмацыйны план, і стыль паводзін, і спосаб мыслення. Вы ж не скажаце пра ўрача, што ён не мае інтэлекту. А піша часцяком «як кура лапай». Чаму так? Высокі інтэлект — адно, а вымушанае абстрагаванне ад чалавечага болю, немагчымасць весці з кожным задушэўныя размовы і хуткасць, з якой трэба рабіць дакументацыю — зусім іншае. Почырк урача не чытаецца яшчэ і таму, што яму не так важна меркаванне яго «чытача»: ён ведае, якое рашэнне прыняў, і цалкам адказны за гэтае рашэнне. Зразумела, што кожны почырк трэба разглядаць асобна, я ж гавару цяпер пра каноны.

— Ёсць почырк «бісерам», а ёсць «гігантык»...

— Тут можа быць маса варыянтаў тлумачэння, трэба глядзець на іншыя параметры. На графалагічнае заключэнне ўплывае вялікая колькасць фактараў у розных варыянтах іх спалучэнняў. Адзін нейкі фактар можа цалкам перамяніць характарыстыку некалькіх прыкмет почырку. Буйнасць літар можа ісці і ад эксцэнтрычнасці, творчасці, артыстычнасці, і ад эгаістычнасці, самазакаханасці, і ад высокай адказнасці... Дробны почырк — гэта і няўпэўненасць, і добра развітая логіка. У Эйнштэйна, дарэчы, почырк дробны...

— А што вы скажаце наконт ужывання розных форм напісання адной і той жа літары у адным тэксце?

— Вяртаемся да таго, што мы не робаты. У графалогіі ёсць паняцце «жывая варыятыўнасць». Можна пісаць літары па-рознаму не толькі ў адным абзацы, але і ў адным слове. Тут трэба глядзець на ступень такой варыятыўнасці. Калі чалавека сапраўды «гайдае з боку ў бок», можна задумвацца. Калі ж гэта варыятыўнасць «у меру», то і добра, нават вельмі добра: чалавек, значыцца, рознабаковы і разнастайны, у яго ёсць уяўленне...

Запісала Святлана ДЗЯНІСАВА.

